

Η υπερβατική φιλοσοφία του Καντ

του Γιάννη Νικολόπουλου

Ο Εμμανουήλ Καντ (1725-1904), έχει πια καταγραφεί, από το 19ο ακόμα αιώνα, ως ο γενάρχης της κλασικής γερμανικής φιλοσοφίας. Τα επόμενα διακεκριμένα μέλη της ήταν ο Φίχτε, ο Σέλλινγκ, ο Χέγκελ και ο Φόνερχμπαχ.

Ο Εμ. Καντ υπήρξε γόνος μια παλιάς σκωτσέζικης οικογένειας ευσεβιστών που είχε, από το 17ο αιώνα ακόμα εγκατασταθεί αρχικά στο Μέμελ της Πρωσίας, και τελικά στο Καινίξμπεργκ, όπου και γεννήθηκε ο Καντ. Οι τότε κοινωνικές, πολιτικές και πνευματικές συνθήκες της ιδιαίτερης πατρίδας του μαζί με το επίπεδο του τότε γερμανικού ιδεαλισμού, του 18ου αιώνα, και με τις εξωτερικές - ευρωπαϊκές συνθήκες (γαλλικός διαφωτισμός και γαλλική επανάσταση) και με τις οικογενειακές συνθήκες, αποτέλεσαν τους καθοριστικούς παράγοντες για την διαμόρφωση του πνευματικού και πολιτικού χαρακτήρα του.

Ο Καντ ήταν δημοκράτης και φίλος της Γαλλικής Επανάστασης, η οποία τον τίμησε με τον τίτλο του Πολίτη της Επανάστασης, ενώ η πρωσική απολυταρχία τον κυνήγησε λόγω των δημοκρατικών του πεποιθήσεων. Ακόμη ο Καντ είχε προσωπικές φιλικές σχέσεις με το μεγάλο Γάλλο διαφωτιστή Ζαν-Ζακ Ρουσό. Δεν ήταν όμως φίλος του Γαλλικού φιλοσοφικού μηχανιστικού υλισμού, καθώς και του Αγγλικού υλισμού. Και με τους δύο βρισκόταν σε αντίθεση. Περισσότερες σημαντικές επιδράσεις ο Καντ δέχτηκε από τον σκωτσέζικο Ιδεαλισμό του Χιούμ, ο οποίος συνέβαλε στη διαμόρφωση του Αγνωστικισμού του.

Όπως είναι γνωστό ο Καντ ξεκίνησε την πνευματική-επιστημονική και συγ-

γραφική του καριέρα και δραστηριότητα, ως φυσικός σε άμεση σχέση με τη φιλοσοφία. Οι πρώιμες επιδόσεις του στο συγκεκριμένο τομέα της φιλοσοφίας, στη φυσιογνωσία, κορυφώθηκαν με τη θεωρητική υλιστική διατύπωση για το πρόβλημα της δημιουργίας και εξέλιξης της γης και την περίφημη διατύπωση της αντίληψής του, ότι «αφού η γη δημιουργήθηκε, κάποια μέρα θα εξαφανιστεί». Στην προκειμένη περίπτωση η ιδέα του είναι διαλεκτική. Απόλυτα υλιστική. Η αξία της αντίληψης αυτής του Καντ, κορυφώσε την επιστημονική φήμη του αργότερα, όταν ο φημισμένος φυσικομαθηματικός Λαπλάς, επιβεβαίωσε με μαθηματικό τρόπο την επιστημονική ορθότητα της αντίληψης αυτής του Καντ, ότι δηλαδή, αφού η γη κάποια μέρα «γεννήθηκε», κάποια μέρα επίσης θα «πεθάνει». Αυτό ακριβώς είναι το περίφημο «Ζήτημα Καντ-Λαπλάς», που λίγο αργότερα επιβεβαιώθηκε η επιστημονική ορθότητά του, από το φασματοσκόπιο.

Η φιλοσοφία του Καντ παρά τις ατυχίες κοινωνικές συνθήκες στη Γερμανία του 18ου αιώνα (κατακερματισμένη Γερμανία, αδύνατη αστική τάξη, κυριαρχία του πρωσικού φεουδαρχι-

κού απολυταρχισμού, στον οποίο ο Καντ ποτέ δεν υποτάχθηκε) με την παράλληλη κυριαρχία του Γερμανικού μεταφυσικού ιδεαλισμού, ακόμα και στον πνευματικό χώρο του Γερμανικού διαφωτισμού, είχε διαμορφώσει τους θεωρητικούς τομείς της φιλοσοφικής δραστηριότητάς του, ιδιαίτερα μετά το 1780 όταν εδραίωσε την Υπερβατική φιλοσοφία του, στην οποία έδωσε κριτικό χαρακτήρα. Το ίδιο το φιλοσοφικό έργο του οριοθετεί τους τομείς αυτούς που είναι κατά κανόνα και τομείς κάθε ολοκληρωμένου φιλοσοφικού συστήματος.

Με γνώμονα αυτή τη διάταξη των γενικών τομέων της φιλοσοφίας γενικά, και του Καντ ιδιαίτερα, θα προσπαθήσουμε με πολύ συντομία να παρουσιάσουμε με το άρθρο αυτό, το συνολικό περιεχόμενο της φιλοσοφίας του Καντ.

1. Η Γνωσιολογία του Καντ

Η γνωσιολογία του Καντ κυριαρχήθηκε από τη φυσιογνωσία του. Παρά το γεγονός ότι μοιάζει να είναι διαφορετική από την τυπική λογική, ωστόσο διαμορφώθηκε με κυρίαρχα στοιχεία της τον υπερβατικό χαρακτήρα της, σαν αποτέλεσμα του Αγνωστικι-

Ο Γιάννης Νικολόπουλος είναι συγγραφέας-ερευνητής.

σμού της του «πράγματος καθ' εαυτό», το οποίο προκαθόριζε τη μεταφυσική αντίληψη του περιορισμού της γνωστικότητας του ανθρώπινου λογικού που οδηγούσε στην διαιώνιση της ύπαρξης άγνωστων φαινομένων της φύσης και γενικότερα των άγνωστων φαινομένων και προβλημάτων των φυσικών επιστημών.

Εκτός από αυτό το καθοριστικό γνωσιολογικό ζήτημα, ο Καντ πέρα από ορισμένες πλευρές της Γνωσιολογίας του που τις αντιμετωπίζει θετικά (φαινόμενα, αισθησιαρχία, ενότητα κόσμου, υλικότητα κόσμου, αυτοκρατία και κάποια άλλα, όλα τα άλλα στοιχεία της γνωσιολογίας του, προβλήματα νόησης, συνείδησης ελευθερίας, βούλησης, χρόνος, χώρος, κρίσεις, λογική, γνώση, «πράγμα καθ' εαυτό», α-πριόρι έννοιες, τα Μαθηματικά κλπ.) και όλα τα προβλήματα της γνωσιολογίας, ο Καντ τα αντιμετωπίζει με μεταφυσικό, υπερβατικό τρόπο.

Ο Καντ ισχυρίζεται ότι αντιμετωπίζει την κλασική δογματική και θεοκρατική Μεταφυσική με επιστημονικό τρόπο. Τόσο τη γνωσιολογία και φυσιογνωσία του, όσο και την ηθική και αισθητική του. Όμως δεν κατάφερε παρά να τους δώσει ένα πλαστό «επιστημονικό» χαρακτήρα, αφού δεν κατάφερε να απαλλάξει τη φιλοσοφία του και ιδιαίτερα τη φυσιογνωσία και ηθική του, από το θεοκρατικό χαρακτήρα τους. Μια που και ο ίδιος ποτέ δεν απόβαλε από πάνω του, και κατά συνέπεια και τη φιλοσοφία του, αυτό το φιλοσοφικό φιντεϊσμό του.

Τα έργα στα οποία ο Καντ αναλύει τη γνωσιολογία και φυσιογνωσία του αυτή, είναι η Κριτική του Καθαρού Λόγου (1781) και τα «Προλεγόμενα» (1783).

2. Η Υπερβατική Ηθική του Καντ

Η Υπερβατική ηθική του Καντ, θεμελιώθηκε πάνω ακριβώς στην υπερβατική γνωσιολογία του και έχει σαφώς εξωκοινωνικό χαρακτήρα. Ο κύριος δε καθοριστικός παράγοντας που καθορίζει το επίπεδο και το περιεχόμενο της ηθικής του Καντ, με την οποία φιλοδοξεί να διαμορφώσει και να καθορίσει την κοινωνική συμπεριφορά ολόκληρης της ανθρωπότητας, είναι ο

ανώτερος ηθικός νόμος και η ηθική προσταγή του. Που και αυτά καθορίζονται αυστηρά από το ανώτατο απροϋπόθετο ηθικό ΟΝ, δηλαδή το ΘΕΟ. Εδώ στην υπερβατική ηθική του Καντ, διαπιστώνεται το πισωγύρισμα της «επιστημονικής μεταφυσικής» του «Καθαρού» αλλά και «Πρακτικού Λόγου», προς την δογματική μεταφυσική του θεοκρατικού-θεολογικού λόγου. Δηλαδή προς το Φιντεϊσμό, που φανερά απορρέει όπως ήδη είδαμε, από την ηθική βούληση του Ανώτατου απροϋπόθετου Όντος, του ΘΕΟΥ.

Την υπερβατική ηθική του ο Καντ την ανέπτυξε στα σημαντικά έργα του: «Αρχές της μεταφυσικής των ηθών» (1785) και «Η Κριτική του Πρακτικού Λόγου» (1788).

3. Η Αισθητική του Καντ

Ο Καντ αναπτύσσει τις αισθητικές (και τελεολογικές του) αντιλήψεις στο γνωστό έργο του «Η κριτική της δύναμης της κρίσης» (1790).

Στο έργο αυτό, ο Καντ βασίζεται στη γνωσιολογική απριοδική αντίληψη του και στη φορμαλιστική αισθητική του, και στην φυσική τελεολογία του. Οι αισθητικές όμως αντιλήψεις του Καντ, α-νανακλούν επιδράσεις από τις αισθητικές αντιλήψεις των Γάλλων διαφωτιστών του 18ου αιώνα. Αλλά και επιδράσεις του γερμανικού διαφωτισμού, τον οποίο άλλωστε και ο Καντ αντι-

προσώπευε. Τελικά όμως, οι αισθητικές αντιλήψεις του Καντ κυριαρχούνται από τον αισθητικό φορμαλισμό του, που σηκώνεται στην άρνηση της ενότητας περιεχομένου και μορφής στην Τέχνη και στην αντικατάσταση του κύρους του περιεχομένου με το κύρος της μορφής του.

Με την αισθητική του ο Καντ δεν εξετάζει γενικά, τα ζητήματα θεωρητικής γνώσης που έχουν σχέση με την φύση, την κοινωνική ζωή, τη νόηση και την αλληλοσύνδεσή τους με την αισθητική. Εξετάζει ζητήματα πρακτικά, όπως είναι το ωραίο, το υψηλό (υποκατάστατο του ωραίου) και τους σκοπούς τους, την καλλιτεχνική δημιουργία κ.λπ.

Το ωραίο κατά τον Καντ, δεν ανάγεται σε κάποιο αισθησιακό ευχάριστο ενδιαφέρον ούτε και σε ηθικό, όπως θα μπορούσε να είναι το καλό. Δεν χαρακτηρίζει δηλαδή το ωραίο από το ίδιο το περιεχόμενό του, αλλά μονάχα από τη μορφή του, που είναι εκείνη που προκαλέσει ένα συναίσθημα σε κάποιον.

Ο Καντ αντικαθιστά την αντικειμενικά υπαρκτή ουσία του Ωραίου με την υπερβατική έννοια του Υψηλού, το οποίο εντάσσει στην αισθητική τελεολογία του. Θεωρεί δε ότι ο σκοπός είναι υπερβατικός παράγοντας που συνδέεται με την αισθητική και την οργανική φύση.

4. Η Τελεολογία του Καντ

Την Τελεολογία του ο Καντ την διαπραγματεύεται στο ίδιο πιο πάνω έργο του για την «Κριτική δύναμη της Κρίσης», μαζί με την Αισθητική του. Η τελεολογία του Καντ, στηρίζεται και εκφράζεται το επίπεδο των φυσικών επισημών της εποχής του (18ο αιώνα) με κυρίαρχη φιλοσοφία τους τον μηχανιστικό υλισμό. Ο Καντ αντικαθιστά τον υπερβατικό απριορισμό του στην αισθητική με την τελεολογία στους φυσικούς οργανισμούς, διαμορφώνοντας έτσι, μια αισθητική τελεολογία εντελώς μεταφυσική.

Στο χώρο αυτής της τελεολογίας του ο Καντ εκφράζει πολλές σκέψεις και θεωρίες όπως λ.χ. ότι στην οργανική φύση υπάρχει η σκοπιμότητα στην ουσία των φαινομένων και των αντικειμένων, αρνούμενος έμμεσα την από-

λυτη αιτιοκρατία και νομοτέλεια τους. Παρά το ότι στη γνωσιολογία του αποδέχεται κατά κάποιο τρόπο ένα σχετικό ντετερμινισμό, αφήνοντας έτσι πολύ έδαφος στον υπερβατικό αγνωστικισμό του.

Για τον Καντ η θεωρητική Λογική δεν μπορεί να διακρίνει την ενότητα των δύο σκοπών του φυσικού και του αισθητικού. Τη διάκριση αυτή, θεωρεί ο Καντ, την αποκάλυπτει η Κριτική της δύναμης της Κρίσης.

Ο Καντ, συνδυάζοντας τη φορμαλιστική αισθητική του με την τελεολογία του, θεωρεί ότι μπορούμε να παρατηρήσουμε μια σκοπιμότητα ως προς την μορφή της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Χωρίς να βάζουμε στη βάση (στο περιεχόμενο) ένα σκοπό. Και αυτή φυσικά η διάσπαση περιεχομένου και μορφής στην καλλιτεχνική δημιουργία εκφράζει τον αισθητικό φορμαλισμό του Καντ.

5. Η Φυσική φιλοσοφία του Καντ

Βρίσκεται διατυπωμένη στο πρώτο μεγάλο φιλοσοφικό έργο του «Η Κριτική του Καθαρού Λόγου, που όπως είδαμε θεμελιώνει την υπερβατική γνωσιολογία και φυσιογνωσία του. Βέβαια, ο Καντ σε όλα -κυρίως στα πρώτα- μικρότερα έργα του, έχει πολλές φορές αναλύσει τις φυσικές αντιλήψεις του με φιλοσοφική - υλιστική διάθεση και στοχασμό, όπως λ.χ. για τα προβλήματα δημιουργίας της γης και του σύμπαντος.

Στη Φυσική φιλοσοφία του Καντ, βρίσκουμε συχνά υλιστικές φιλοσοφικές αντιλήψεις, όπως λ.χ. τις εξής:

«Ονομάζω ύλη μέσα στα φαινόμενα αυτό που αντιστοιχεί στην αίσθηση». (ΚΚΛ)

«Η ύλη δεν είναι αντικείμενο για καθαρή νόηση». (ΚΚΛ)

«Την πεποίθησή μας για την ύπαρξη της ύλης την οποία πιστεύουμε». (ΚΚΛ)

Είναι φανερό ότι τέτοιες υλιστικές αντιλήψεις του Καντ που αφορούν τη Φυσική φιλοσοφία του, προσδιορίζουν την υλιστική πλευρά της, ενώ την ιδεαλιστική πλευρά της, την προσδιορίζουν ο αγνωστικισμός του, με το «πράγμα καθ' εαυτό» και η απριόρι λογική, / γνωσιοθεωρία του.

6. Ο Δυαδισμός της φιλοσοφίας του Καντ

Οι δύο αντίθετες αυτές πλευρές της φιλοσοφίας του Καντ, ο φυσιοκρατικός υλισμός του μαζί με την υλιστική αισθησιολογία του, απ' τη μια και ο υπερβατικός υποκειμενικός ιδεαλισμός του από την άλλη, προσδίδουν στη συνολική φιλοσοφία του δυαδικό χαρακτήρα. Έτσι που ο Καντ να παίρνει μέσα στην ιστορία της ευρωπαϊκής φιλοσοφίας, εξέχοντα θέση πλάι στον Αριστοτέλη και τον Γάλλο Ντεκάρτ και να είναι ο πιο συχνός σύγχρονος εκφραστής του φιλοσοφικού Δυισμού. Με τον δυισμό του αυτό, που ήταν αποτέλεσμα των συγκεκριμένων κοινωνικών κ.ά. συνθηκών της Γερμανίας, ο Καντ προσπάθησε σε όλη του τη ζωή να συμβιβάσει τις αντιθέσεις μεταξύ του γαλλικού φιλοσοφικού υλισμού και του γερμανικού και ευρωπαϊκού ιδεαλισμού. Έτσι που από την προσπάθειά του αυτή, να προκύψει αυτός ο σύγχρονος ευρωπαϊκός φιλοσοφικός δυισμός.

7. Η Κοινωνιολογία του Καντ

Όλο το έργο του Καντ είναι διάσπαρτο, με μεγάλες αναφορές, με ολόκληρα άρθρα και δοκίμια, με θέματα κοινωνιολογικού και δημοσιολογικού χαρακτήρα. Τα «Δοκίμια» του Καντ που έχει μεταφράσει ο Ε. Π. Παπανούτσος, είναι μια χαρακτηριστική περίπτωση.

Σε όλα αυτά τα κείμενά του, ο Καντ διαπραγματεύεται κοινωνιολογικά και δημοσιολογικά θέματα, όπως της Ειρήνης και του Πολέμου, της ανθρώπινης κοινωνίας και των κοινωνικών και πολιτικών σχέσεων των ανθρώπων, της

πολιτικής διακυβέρνησής τους κλπ. Μόνο που ο Καντ, σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, αποδίδει στις ιδέες του και στην ουσία των ζητημάτων, εξωκοινωνικές ερμηνείες και συχνά υπερβατικές και ουτοπικές. Έτσι, για τον πόλεμο σημειώνει ότι είναι το απαραίτητο μέσο της προόδου του πολιτισμού, και μόνον ύστερα από έναν αποτελειωμένο πολιτισμό (ο Θεός ξέρει πότε, λέει ο Καντ) θα μπορούσαμε να απολαύσουμε μια διαρκή ειρήνη. Εδώ γίνεται φανερό ότι ο φιλειρηνικός ουμανισμός του Καντ, μπλέκεται με τον κτηνώδη Μάλθουσιανισμό, που θεμελιώθηκε αργότερα από τον Μάλθους.

8. Οι δημοσιολογικές απόψεις του Καντ

Αυτές είναι στην ουσία προέκταση των κοινωνιολογικών του αντιλήψεων. Σ' αυτές ο Καντ εντάσσει προβλήματα πολιτικής ελευθερίας, ισότητας, αυτοτέλειας, διακυβέρνησης, εκπαίδευσης κλπ. των πολιτών μιας κοινωνίας, την οποία αποκαλεί «Πολιτεία των σκοπών» (πάλι η τελεολογία του εδώ, αυτή τη φορά με κοινωνικό-πολιτικό χαρακτήρα), κάτι σαν μια παραλλαγή της «Πολιτείας των Αρίστων» του Πλάτωνα και της «Θείας Πολιτείας» των Πνευμάτων του Λάμπνιτς, που βέβαια, το κοινό χαρακτηριστικό τους είναι ο ουτοπικός χαρακτήρας τους.

9. Τα Μαθηματικά και ο Καντ

Τέλος, πρέπει ακόμα να σημειώσουμε ότι ο Καντ για την θεμελίωση του φιλοσοφικού υπερβατισμού του, στηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό και στον αφηρημένο και υπερβατικό χαρακτήρα

των Μαθηματικών. Αντίληψη την οποία στήριξε κυρίως, στα νέα δεδομένα των Μαθηματικών του 17ου αιώνα (Νεύτωνα και Λάιμπνιτς), με την ανακάλυψη του Διαφορικού και Ολοκληρωτικού λογισμού και τη μεταφυσική ερμηνεία τους από τον Νεύτωνα. Χρειάστηκε η παρέμβαση των μεγάλων μαθηματικών του 18ου αιώνα (Λαγκράνζ, Μακ-Λώρεν, Ντ' Αλαμπέρ Λ. Ούιερ, Μπουσαζλα κ.ά. και κυρίως του μεγάλου φιλοσόφου και μαθηματικού Καρόλου Μαρξ, για να αποκαλυφθεί όλη αυτή η μεταφυσική ερμηνευτική συσκότιση των ανωτέρων μα-

θηματικών από τον Νεύτωνα (Μαθηματικά χειρόγραφα του Μαρξ, 1844).

10. Ο Νεοκαντιανισμός

Η Καντιανή Υπερβατική Φιλοσοφία σημάδεψε όλη την κατοπινή εξέλιξη του γερμανικού και ευρωπαϊκού Ιδεολογισμού. Οι επιδράσεις της, κυρίως μετά το 1860 με την «Επιστροφή στον Καντ» και τη μετατροπή του Καντιανισμού σε «Νεοκαντιανισμό», κυριάρχησαν στο τέλος του 19ου αιώνα και σε όλο τον 20ο, μέσα από τις πολύμορφες παραλλαγές τους, πάνω σε όλα τα συστήματα και, σχολές της αστικής φιλοσοφίας του αιώνα μας. Από τον Θετικισμό, τον

Μαχισμό, ως το σύγχρονό μας Νεοθετικισμό και τα άλλα σύγχρονα παρηκμασμένα όμως ρεύματα της σύγχρονης αστικής φιλοσοφίας. Ο Νεοκαντιανισμός, αποτέλεσε και αποτελεί ουσιαστικά την εθνική φιλοσοφία των εκπροσώπων του γερμανικού ιδεολογισμού. Χρησιμοποιήθηκε δε από όλες τις αντιδραστικές δυνάμεις της ρεβανσιστικής Γερμανίας, σαν πνευματικό όπλο για τις επιδιώξεις ακόμα και του Γερμανικού εθνικοσοσιαλισμού, σε βάρος πάντα των εκφραστών της προοδευτικής γερμανικής και ευρωπαϊκής επιστήμης και φιλοσοφίας.

Από τον Θεοτοκόπουλο στον Σεζάν...

Μια απαλή συννεφιά, σαν ανοιξιάτικο πέπλο, κάλυπτε τον αττικό ουρανό εκείνο το πρωινό. Η ατμόσφαιρα ήταν ακόμα δροσερή από τη χθεσινή βροχή. Η κίνηση στους δρόμους είχε αρχίσει να παίρνει το γνώριμο καθημερινό ρυθμό. Ένα ρυθμό που χαρακτήριζε έντονα τις πρωινές ώρες στο κέντρο και τις μεγάλες λεωφόρους της πρωτεύουσας.

Οι διαβάτες βιαστικοί, σπεύδουν στις στάσεις των λεωφορείων και των τrolley. Τα σχολικά αυτοκίνητα σταματούν εδώ κι εκεί για να πάρουν τους μικρούς μαθητές. Τα τουριστικά πουλμαν, τα πρώτα καραβάνια της καλοκαιρινής περιόδου, φθάνουν στα ξενοδοχεία, για το πρωινό κάλεσμα των νυσταγμένων τουριστών. Οι χαριτωμένες τροχονόμες, σφυρίζουν σε κάποια

διασταύρωση, η ανυπομονησία των πεζών αποτυπώνεται στο βλέμμα και τις νευρικές κινήσεις τους και τα δίκτυα προσπαθούν να περάσουν ανάμεσα από τα σταματημένα αυτοκίνητα.

Η Εθνική Πινακοθήκη δεν έχει ανοίξει ακόμη. Είναι ακόμη 8.30. Το μεγάλο πεζοδρόμιο και ο πράσινος χώρος μπρος από τα σκαλοπάτια της εισόδου, είναι ακόμη άδειος.

Ένα φύλλο χαρτί, ξεχασμένο στο πεζούλι, από τη χθεσινोβραδυή επίσκεψη, σηκώνεται στον αγέρα. Παρασύρεται λίγο πιο πέρα. Κατεβαίνει. Γλιστρά στο γρασίδι και καθώς κινείται ανάλαφρα στα βρεγμένα χόρτα, αγκιστρώνεται και μένει εκεί, στη ρίζα κάποιου δέντρου.

Σκύβει αυτός και το παίρνει. Διαβάξει: Εθνική Πινακοθήκη... Από τον Θεοτοκόπουλο στο Σεζάν... Είσοδος...

Το διπλώνει με προσοχή και το βάζει στην τσέπη του μπουφάν.

Με αποφασιστικά βήματα, πλησιάζει προς την αρχή του διαδρόμου αναμονής. Ένας διάδρομος που έχει δημιουργηθεί για να δέχεται καθημερινά τους πολυάριθμους επισκέπτες της Πινακοθήκης. Εχθές, προχθές και κάθε μέρα που περνούσε από κει, έβλεπε εκατοντάδες, χιλιάδες επισκέπτες. Ουρά που έφθανε μέχρι το κράσπεδο της μεγάλης λεωφόρου και που συνέχιζε σε γωνία για πολλά ακόμα μέτρα.

Εκεί, πρωί βράδυ, ένα ανθρώπινο ποτάμι, κινείται πάντα προς μία κα-

τεύθυνση. Τη μεγάλη είσοδο, την πύλη της Πινακοθήκης.

Από τις λίγες φορές που γνώρισε το μουσείο αυτό της εικαστικής τέχνης, τέτοιες δόξες, τέτοια κοσμοσυρροή:

Άνοιξη! Απρίλης. Άνοιξη στις προσδοκίες του κόσμου.

Ανέβηκε τη σκάλα. Στάθηκε πίσω από κάποιους άλλους. Ήταν γύρω στα είκοσι άτομα. Η πόρτα κλειστή. Η ταμπέλα έγραφε: Ώρες λειτουργίας των οπτικο-ακουστικών μέσων 10.00-10.25, 10.00-10.55... καθ' εκάστην.

Έριξε μια ματιά στο ρολόι του. Οκτώ και είκοσι πέντε. Στάθηκε εκεί, μαζί με τους άλλους. Τους περιεργάστηκε έναν-ένα. Καλοντυμένοι, κύριοι, κυρίες, κοπέλλες. Αυτός... Πρόσεξε πως ήταν με τα ρούχα της δουλειάς. Ένα τζην φθαρμένο. Σήκωσε τους ώμους. Θα περίμενε με λαχτάρα την ώρα της εισόδου.

Είχε ακούσει τόσα... Ζωγραφική... Κουλουρά... Αναγέννηση... Μπαρόκ... Αναπτυσμένη Δύση... Ολλανδία... Γαλλία... Θεοτοκόπουλος...

Τον ήρθαν στο νου κάποια μαθήματα από τον καθηγητή του στη Γ' Γυμνασίου. Νεώτερη και Σύγχρονη Ιστορία... Χαμογέλασε κρυφά με τη σκέψη του μαθήματος και τη φειδογνωμία του καθηγητή του. Τον είχαν βγάλει «Σωκράτη». Μικρόσωμος, παχουλός καθώς ήταν, με ένα φαλακρό στρογγυλό κεφάλι. Γυαλάκια πάνω στη μύτη. Διάβαζε στην έδρα, ρίχνοντας φευγαλέες ματιές στα θρανία πάνω από τα γυαλιά του, για να προλάβει κάποια ύποπτη κίνηση των άτακτων μαθητών του.

Κι όμως... Τώρα... Δεν έπρεπε να διακόψει το σχολείο. Του άρεσε η φύση. Συχνά έφευγε για ψάρεμα, για τη θάλασσα, για μακρινές βόλτες. Πάνε πέντε χρόνια από τότε. Πότε από τη μια δουλειά στην άλλη. Έκανε το χαμάλι. Οπιδήποτε για να ζήσει... Ένας θεός του τον έβαλε σε μια δουλειά. Η ευγνωμοσύνη του μεγάλη γι' αυτό. Τον τακτοποίησε στο Δήμο, οδοκαθαριστής. Τουλάχιστον έτσι ήταν «ελεύθερος». Περνούσε από τους δρόμους, τις συνοικίες, τα πάρκα. Είχε σταθερό μισθό. Λογάριαζε να συνεχίσει το σχολείο, σε νυχτερινό. Μετά... θα μπορούσε να φτιάξει και δική του οικογένεια... Ίσως...

— Κουλουρά...

Τις σκέψεις του διέκοψε η φωνή του μικρού κουλουροπώλη, που τους πλησίασε. Γύρισε, είδε το μικρό με την τάβλα με τα κουλούρια. Πήρε ένα. Κοίταξε την ουρά. Είχε μεγαλώσει. Έφθανε πίσω του μακρινά, κάτω από τις σκάλες.

Από ζωγραφική δεν είχε ιδέα. Του άρεσε όμως όταν έβλεπε κάποιους πίνακες. Στην περιοχή του, πιο κάτω, ήταν μια γκαλερί. Όταν περνούσε από εκεί για να καθαρίσει, συχνά έπιανε τον εαυτό του να βλέπει πίσω από τις κουρτίνες κρυφά, το εσωτερικό της σάλας. Θυμήθηκε όταν πέρασε για πρώτη φορά και κοίταξε μέσα από το μεγάλο διαφανές κρύσταλλο της πόρτας. Τον έκανε εντύπωση αυτό που είδε. Ήταν κάποιοι πίνακες μεγάλοι. Ο ένας ακριβώς απέναντι από την είσοδο. Τον διέκρινε καθαρά, καθώς το φως του ήλιου έφθανε σ' αυτόν, μέσα από τις κατακόρυφες γρύλιες των κουρτινών των παραθύρων.

Έδειχνε ένα τοπίο. Ένα δάσος, με νερά να κυλούν ανάμεσά του. Τα χρώματα, η ομορφιά του τοπίου τον είχαν συναρπάσει. Συλλογίζεταν αυτή την εικόνα κάθε μέρα στο σπίτι του. Από τότε τα βήματά του τον έφεραν τακτικά εκεί. Κρυφοκοίταζε δειλά για να δει κάποια έργα όταν άλλαζαν οι εκθέτες ζωγράφοι, μη τολμώντας να μπει μέσα. Και όταν δεν του άρεσε κάποιο έργο, η γνωστή γωνία του παρατηρητηρίου του, τον έκανε για πολύ καιρό.

Με κρυφή λαχτάρα σήμεια, άφησε σαν σχολιαρόπαυδο τη δουλειά του για να τρέξει να δει κι αυτός, αυτό που τόσος κόσμος έτρεχε καθημερινά να θαυμάσει.

Η πόρτα άνοιξε. Σπρώχτηκε. Έφτασε στο ταμείο.

— Χίλιες δραχμές το εισιτήριο παρακαλώ.

Ψάχτηκε. Ξανά και ξανά... τίποτα.

— Άντε χροιστιανέ μου!

— Με συγχωρείτε.

Κοκκίνησε. Μέτρησε κάποια κατο-
στάρικα που έβγαλε από την τσέπη
του... Τρία... Τέσσερα...

Ο ταμίας συνοφρυώθηκε. Τον κοίτα-
ξε περιφρονητικά... Παραμέρισε να
περάσουν οι άλλοι. Όλων τα βλέμμα-
τα ξαφνικά έπεσαν πάνω του. Ήθελε
ν' ανοίξει η γη να τον καταπιεί. Ένας
με στολή τον πλησίασε.

— Πέρασε έξω νεαρέ.

Ένωσε απελτισμένος. Δεν κατάλα-
βε το πως βρέθηκε έξω, να προσπαθεί
να στρεφθεί στις σκάλες σπρωγμένος
βίαια. Ένα δάκρυ πνίγηκε πριν κυλή-
σει από τα μάτια του. Περπάτησε αρ-
κετή ώρα, ώσπου κουράστηκε. Έφθα-
σε κάποτε σπίτι. Η ώρα ήταν περα-
σμένη. Η μέρα έγερνε προς τη δύση.
Μπήκε μέσα. Κάθισε στο ντιβάνι. Έ-
βγαλε το μπουφάν και το πέταξε δίπλα
του... Κάτι θυμίστηκε. Τράβηξε από την

τσέπη ένα διπλωμένο χαρτί. Το άνοιξε.
Είχε τυπωμένη μια ζωγραφιά στη μια
του όψη. Μια μορφή. Μια παιδική κο-
ριστίτικη μορφή. Διάβασε... Βαν
Ντάιζ.

Πήρε με τα δύο του χέρια το χαρτί
και το τοποθέτησε με προσοχή απέναν-
τί του, στον καθρέφτη. Στάθηκε και
καμάρωνε.

— Τι όμορφο!

Η καρδιά του άρχισε να χτυπά γορ-
γά. Μια γλυκιά συγκίνηση απλώθηκε
μέσα του. Η μικρή αυτή ζωγραφιά, πό-
σο μεγάλη φάνταζε στα μάτια του...

Ένα απλό φως θαρείς έβγαине γύρω
από το ζωγραφισμένο πρόσωπο και
σαν χάδι τον άγγιζε.

Έδραξε αυθόρμητα ένα χονδρό
χαρτί περιτυλίσματος που είχε μείνει
πίσω από την πόρτα. Έψαξε και βρήκε
στην κουζίνα, την άκρη ενός κοιμμένου

ξύλου. Στερέωσε το χαρτί και με το
ξύλο άρχισε να χαράζει τη φιγούρα.

Ο ύπνος τον πήρε εκεί στο καναπέ.
Στο ένα του χέρι κρατούσε ακόμα το
κομμάτι το χαρτί. Πάνω του ξεχώριζε
το σχέδιο που είχε ζωγραφίσει. Ήταν
όμορφο. Σχεδόν τέλειο!

Η νύχτα είχε πέσει για τα καλά. Το
μικρό δωμάτιο όμως φωτιζόταν από έ-
να αδιόρατο φως που έπεφτε στο πρό-
σωπό του. Ένα γαλήνιο χαμόγελο άγ-
γιζε τα χείλη του.

Το χαρτί έγραφε από κάτω κάποιες
μισοσβυσμένες λέξεις:

Από το Θεοτοκόπουλο στο Σεζάν...
και από το Σεζάν... στον...

Αλέξης Αλεξάκης

Μέλος ΕΔΤΠ

Τμ. Χημικών Μηχανικών ΕΜΠ

